

РОЛЬ ЛІЗИНГУ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Прокопенко О.В., д.е.н., проф., СумДУ

Школа В.Ю., к.е.н., доц., СумДУ

Касьяненко В.О., к.е.н., доц., СумДУ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах дестабілізації світової економіки проблема пошуку альтернативних джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств набуває все більшого значення. Одним з альтернативних шляхів вирішення цієї проблеми є лізинг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Останнім часом у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців теоретико-методологічним та практичним аспектам лізингу в усіх сферах національної та міжнародної економіки приділяється все більше уваги. Однак дотепер не створено чіткої класифікації видів лізингових угод, а також немає повного аналізу недоліків та переваг існуючих видів лізингу, хоча ці питання є особливо актуальними для вітчизняних товаровиробників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування теоретико-методологічних засад інноваційного розвитку на основі лізингу, для реалізації якої були поставлені такі завдання: проаналізувати фактори, що стримують розвиток інноваційної активності вітчизняних підприємств; дослідити та удосконалити економічні основи лізингу; дослідити вітчизняний та зарубіжний досвід використання лізингу у господарській діяльності; визначити переваги та недоліки різних видів лізингових операцій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогоднішній день інноваційна активність більшості промислових підприємств залишається досить низькою (рис. 1). Серед факторів, які обумовлюють таку динаміку інноваційного розвитку вітчизняного виробництва, є недостатність фінансових ресурсів. Так, основним джерелом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств. Так, у 2012 р. їх частка становила 63,9% загального обсягу витрат (проти 52,9% у 2011р.); частка кредитів склала відповідно 21,0% (38,3%), фінансова підтримка держави – 2,2% (3,7%), кошти іноземних та вітчизняних інвесторів – 8,7% і 1,3% відповідно (0,4% і 0,3%) [1]. В сучасних умовах розвитку світової та вітчизняної

економіки традиційні джерела фінансування не в змозі повністю забезпечити постійно зростаючих потреб. Використання власних коштів підприємств на зазначені цілі стає неможливим через низьку рентабельність та збитковість його діяльності (табл. 1). Залучення кредитних ресурсів в цих умовах також стає проблематичним. У такій ситуації важливою формою забезпечення інноваційно-інвестиційних проектів стає лізинг, застосування якого сприятиме як поширенню інноваційної продукції (зокрема устаткування), забезпеченню модернізації та оновлення матеріально-технічної бази підприємства сучасною технікою.

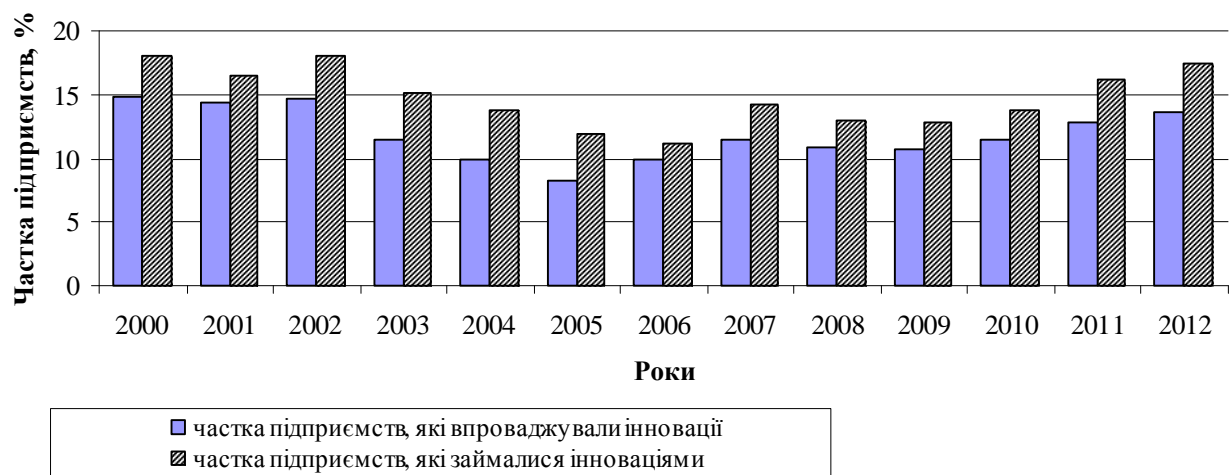

Рис. 1 Динаміка змін інноваційної активності підприємств в Україні (складено за даними [1])

Таблиця 1

Динаміка рентабельності та частки збиткових підприємств (складено за даними [1])

Роки	Рентабельність підприємств, %		Частка підприємств, які отримали збиток, %	
	за видами економічної діяльності	за видами промислової діяльності	за видами економічної діяльності	за видами промислової діяльності
2008	3,9	4,9	–	–
2009	3,3	1,8	39,9	40,3
2010	4,0	3,6	41,0	40,8
2011	5,9	4,7	34,9	37,4
2012	4,5	3,5	39,1	42,9

Сьогодні єдиного міжнародного визначення лізингу не існує. На погляд авторів, *лізинг* – це цивільно-правові відносини між фізичними та (або) юридичними особами, що спрямовані на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягають в наданні лізингодавцем у виключне користування на певний термін лізингоотримувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоотримувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоотримувачем

періодичних лізингових платежів. Лізинг слід розглядати як операцію з передачі майна, що є власністю лізингодавця, у користування лізингоотримувача за його ініціативою.

У класичній лізинговій угоді беруть участь три суб'єкти: лізингодавець (власник предмета лізингу), лізингоотримувач (суб'єкт, що отримує у користування предмет лізингу), постачальник (продавець, виробник об'єкта лізингу), взаємовідносини між якими схематично показано на рис. 2. Слід зазначити, що зазначена система взаємовідносин спрощується, якщо постачальник є також лізингодавцем, як це показано на рис. 2. пунктирною лінією.

Рис. 2 Взаємовідносини учасників лізингової угоди

Обов'язковою умовою здійснення лізингових операцій є наявність угоди про використання майна на весь термін його перебування у власності лізингоотримувача та компенсація лізингодавцю витрат, пов'язаних з придбанням майна у власність, за рахунок періодичних лізингових платежів, які повинні забезпечити інвестору норму прибутку не нижче, ніж по звичайних банківських кредитах.

За своєю сутністю лізинг має подвійну природу. З одного боку, він відповідає кредитним відносинам і зберігає сутність кредитних операцій, з іншого – подібний інвестиційному фінансуванню. Отже, за економічною сутністю лізинг є формою кредиту, що надається лізингодавцем лізингоотримувачу у вигляді майна, яке передано у використання, або формою інвестування в економіку, альтернативній банківській позичці. В цілому лізингові операції слід розглядати як новий та особливий вид фінансування інвестиційної діяльності та як сучасну перспективну антикризову технологію розвитку цього процесу.

На сьогоднішній день в економіці західних країн лізинг є ефективним фактором інвестиційного розвитку, забезпечуючи її конкурентоздатність на світовому ринку. Його обсяг складає 20% усієї світової інвестиційної діяльності. Характерною сучасною рисою лізингу є його тяжіння до промислово стабільно розвинутих країн (США, країн Західної Європи, Японії). За останній час намітилася тенденція швидкого зростання обсягів лізингових операцій та активне впровадження їх у країнах третього світу та країнах середнього рівня. Так, для окремих країн щорічний приріст лізингових

угод за останні роки склав 30 – 40%.

Високими темпами розвивається міжнародний лізинг. Обсяг інтернаціональних лізингових операцій за різними оцінками склав приблизно 3% світового експорту–імпорту техніки. Зокрема, лізинговий експорт характерний, головним чином, для найбільш розвинутих країн, лізинговий імпорт – для країн із середнім рівнем економічного розвитку. На сьогоднішній день найбільш популярний лізинг промислового устаткування, літаків, судів, обчислювальної техніки, приладів.

В сучасних умовах розвитку економіки України лізинг є однією з найважливіших потенційних компонентів інвестиційного фінансування та забезпечення інноваційної діяльності. Перші спроби застосування лізингових операцій у нашій країні почалися з середини 1989 р. в наслідок переведення підприємств на орендні форми господарювання та включення лізингу до переліків банківських операцій. На той час широкого поширення він не одержав. Це пов'язано з низкою проблем, що встали на шляху його розвитку, і на сьогоднішній день залишаються не повністю вирішеними:

- недосконалість законодавчої бази щодо забезпечення лізингових операцій;
- встановлення основним регулюючим показником в лізингових угодах терміну амортизації;
- відсутність податкових пільг для лізингодавців і кредиторів;
- проблема своєчасного та повного погашення лізингових платежів та банківських кредитів;
- високі кредитні ставки.

Однак, незважаючи на вище викладені стримуючі фактори, за останні роки обсяги лізингових інвестицій в українську економіку зросли на 30% і складають 3% загального обсягу інвестицій. Сьогодні – це ціла індустрія, де мають місце орендні відносини, елементи кредитного фінансування, розрахунки по боргових зобов'язаннях та інші фінансові механізми. В Україні станом на 30.09.2012 зареєстровано 235 юридичних осіб-лізингодавців, які віднесені до Переліку юридичних осіб, що мають право надавати фінансові послуги, та перебувають на обліку в Нацкомфінпослуг, та 94 фінансові компанії, які внесені до Державного реєстру фінансових установ, що надають послуги фінансового лізингу [2]. Найбільш реальними суб'єктами господарювання, з погляду наявності необхідних для лізингу фінансових ресурсів, є банки (75-80% всіх лізингових компаній у світі створені банками). Крім того, окремими елементами лізингової системи є Державний лізинговий фонд, підпорядкований АПК, лізингова компанія ВАТ «Украгромашінвест»,

ВАТ «Укртранслізинг», створені рішенням уряду, ЗАТ «Укрдержлізинг», а також комерційні компанії, об'єднані Всеукраїнською асоціацією «Укрлізинг», і «неасоційовані» оператори ринку.

Загальна структура лізингових операцій показана на рис. 3.

Важливу роль у розвитку лізингового бізнесу в нашій країні відіграють спеціальні міждержавні угоди, вільні економічні зони, формування спільного лізингового простору, співробітництво з країнами СНД та міжнародні фінансові організації: Міжнародна фінансова корпорація, Агентство міжнародного розвитку (США), Світовий банк.

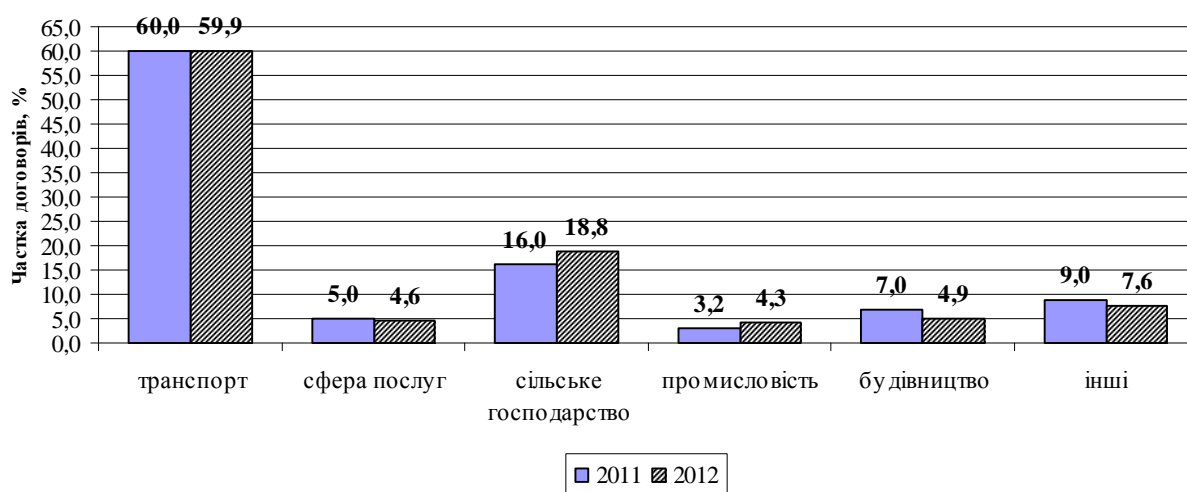

Рис. 3 Розподіл вартості договорів фінансового лізингу в Україні (складено за даними [2])

Світова практика виробила численні варіанти лізингових угод, однак дотепер не здійснено їх чіткої структуризації та не створено систематизації видів лізингу. На рис. 4 авторами запропонована класифікація видів лізингу залежно від ознак, які приймаються до уваги.

Рис. 4 Класифікація видів лізингу

Існування великої кількості різновидів лізингових операцій доводить його активне застосування у господарській діяльності підприємств. Широке поширення у світовій практиці пояснюється його перевагами, основними з яких є:

- зростання виробничого потенціалу та використання нової техніки, високих технологій, які відповідають новітнім розробкам, світовим стандартам та вимогам, без значних одноразових витрат;
- повне кредитування з боку лізингодавця без умови негайного початку платежів;
- більш гнучкий порядок здійснення лізингових платежів;
- висока ступінь захисту кредитора (забезпеченням угоди є саме устаткування);
- можливість випробування устаткування до придбання та повернення при виявленні невідповідностей;
- забезпечення ефективного використання основних засобів шляхом оренди їх лише на час фактичної експлуатації;
- уникнення витрат, пов'язаних з моральним старінням машин і устаткування;
- отримання податкових пільг державна підтримка лізингу;
- можливість вибору при закінченні терміну угоди;
- забезпечення розвитку і диверсифікованості ринку засобів виробництва;
- сприяння реалізації державних інтересів;
- збереження кредитної лінії;
- можливість управління та контролю за фінансовими потоками завдяки їх узгодженості.

Таким чином, в умовах ринкових відносин лізинг дає можливість вижити малим, середнім і великим підприємствам. Для підприємств-виробників лізин вирішує проблему одержання оплати за продукцію. Для орендодавця лізинг є ефективним способом вкладення капіталу. У тому випадку, якщо лізингодавцем виступає банк, розширюється коло його операцій, зростає кількість клієнтів, зменшується ризик втрати від неплатоспроможності клієнтів, сума лізингових платежів може бути вище порівняно з процентною ставкою по кредиту.

У той же час слід зазначити ряд недоліків, властивих лізингу:

- операції відрізняються складною організацією через значну кількість учасників;
- підготовка лізингової угоди потребує багато часу;

- ризик морального старіння майна лягає на лізингодавця;
- великі адміністративно-господарські витрати.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розглянуті переваги і недоліки лізингових операцій дають можливість зробити висновки про ефективність лізингової діяльності для економіки країни. У першу чергу, це ефект розширення виробничих потужностей, по-друге, – сприяння науково-технічному прогресу. Завдяки лізинговим операціям досягнення науки і техніки швидше проникають у господарські структури, виробники одержують додатковий капітал від реалізації своєї продукції, прискорюється відновлення виробництва, що особливо важливо для розвитку наукомістких галузей. У той же час лізинг робить більш доступними багато видів високовартісного устаткування, розширюється коло його споживачів за рахунок малого і середнього бізнесу.

Досить актуальним напрямком подальших досліджень представляється створення алгоритму вибору та розробки схеми лізингових операцій на основі існуючих видів лізингу в конкретних умовах господарювання.

1. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 9 місяців 2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/fk_3_kv2012.pdf

Бібліографічний опис:

Школа В.Ю. Роль лізингу у системі забезпечення інноваційного розвитку підприємства / Школа В.Ю., Прокопенко О.В., Касьяненко В.О. // Вісник Сумського національного аграрного університету: Сер. "Економіка та менеджмент". – 2013. – № 6(57). – С.57-61